

ILONA GALICKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
<https://orcid.org/0000-0002-1411-0513>
ilagal1@st.amu.edu.pl

Prawo dostępu do wody w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej

The right of access to water in the United Nations and European Union system

Abstract: This article consists of four parts dealing with different aspects of the issue of water. First, the author introduces the contemporary concepts and definitions of the term *right of access to water*. The second part presents how the individual's right to water became an internationally recognised human right (confirmed by the United Nations General Assembly Resolution 64/292). The last two sections are devoted to an analysis of the main efforts of the international community (with particular reference to the United Nations and the European Union) to recognise the right of access to water as a human right.

Keywords: right to access to water, United Nations, European Union, right to water, human rights

Wprowadzenie

Prawo dostępu do wody, które dla cywilizacji europejskiej wydaje się czymś niemal pierwotnym, w rzeczywistości ma relatywnie krótką genezę. Stosunkowo powszechny dostęp do wody na naszym kontynencie spowodował, że kwestie związane z wodą nie uchodzą za szczególnie problematyczne (autorzy literatury naukowej określili tę postawę jako *water blindness*). Tymczasem dane statyczne wskazują, iż w 2020 roku blisko 800 milionów osób nie miało dostępu do bezpiecznej wody pitnej¹, a 1,7 miliarda osób do podstawowych urządzeń sanitarnych². Z tego powodu społeczność międzynarodowa podejmuje wiele działań, zarówno w formie aktów prawa wiążącego (*hard law*), jak i aktów prawa niewiążącego (*soft law*), zmierzających do zagwarantowania dostępu do wody oraz sanitariatów na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej. Równocześnie zmienia się także sposób postrzegania wody jako takiej – od podlegającego prawom rynkowym towaru, do należącego do całej ludzkości dobra publicznego, które ma zasadnicze znaczenie dla życia i godności. Celem niniejszego artykułu (poprzez zastosowanie w szczególności metody teoretyczno-prawnej) jest przybliżenie współczesnych koncepcji pojmowania prawa dostępu do wody, prześledzenie procesu jego kształtowania oraz przeanalizowanie najważniejszych wysiłków społeczności międzynarodowej (ze szczególnym uwzględnieniem Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej) zmierzających do uznania prawa dostępu do wody jako prawa człowieka.

¹ UNICEF, <https://data.unicef.org/topic/water-and-sanitation/drinking-water/> [dostęp: 25.03.2022].

² UNICEF, <https://data.unicef.org/topic/water-and-sanitation/sanitation/> [dostęp: 25.03.2022].

1. Pojęcie prawa dostępu do wody

Stosunkowa nowość pojęcia prawa dostępu do wody skutkuje mnogością koncepcji pojmowania tego pojęcia, które wydają się cały czas ewoluować. A. Oniszczyk definiuje je jako prawo dostępu do wody o odpowiedniej jakości, umożliwiającą człowiekowi zaspokojenie potrzeb bytowych (konsumpcja bezpośrednia, przygotowanie posiłków, funkcjonowanie urządzeń sanitarnych)³. Natomiast D. Kuźnicka wskazuje, iż elementem konstruującym prawo dostępu do wody jest – obok prawa do picia (spożywania) czystej wody – również dostęp do sanitariatów, podkreślając, że woda ta powinna być czysta, zdatna do wykorzystania przez człowieka dla zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych⁴. Jeszcze inna koncepcja traktuje prawo do wody dwojako: jako zasadę rządzenia oraz jako zasadę społecznej sprawiedliwości. Zgodnie z pierwszą z nich, prawo do wody umożliwia zbiorowe podejmowanie decyzji co do zjawiska społeczno-przyrodniczego, jakim jest woda, i kreuje zasadę rządzenia. Tym samym łączy się ono z prawem do domagania się udziału w zbiorowym procesie zarządzania wodą. Z kolei według zasady społecznej sprawiedliwości prawo do wody to również prawo zbiorowości do jakiejś części jej zdolności produkcyjnych lub wartości ekonomicznej, która powstaje w wyniku połączenia wody z produkcją towarów. Tak ujęte prawo do wody stanowi relację pomiędzy systemem hydrologicznym a społeczeństwem, przekonując o potrzebie dzielenia się korzyściami ekonomicznymi wynikającymi ze zdolności produkcyjnej wody.

2. Proces kształtowania się prawa dostępu do wody

Proces uznawania prawa dostępu do wody ma stosunkowo krótką genezę. Pierwsze dokumenty określające uniwersalny katalog praw człowieka – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku czy Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 roku – nie wymieniały *expressis verbis* prawa do wody⁵. Zgodnie z art. 25 ust. 1 deklaracji każdy człowiek ma prawo do stopy życiowej zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego i jego rodziny, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i konieczne świadczenia socjalne oraz prawo do ubezpieczenia na wypadek bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, wdowieństwa, starości lub utraty środków do życia w inny sposób od niego niez-

³ A. Oniszczyk, *Prawo jednostki do wody jako konsekwencja prawa do życia. Możliwość realizacji prawa na przykładzie Bliskiego Wschodu*, [w:] M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.), *Prawo do życia i śmierci*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2013, z. VII, s. 291.

⁴ D. Kuźnicka, *Dostęp do wody – prawo człowieka czy towar podlegający prawom wolnego rynku? Obecne regulacje prawne i perspektywy na przyszłość*, [w:] M. Jabłoński, T. Jurczyk, P. Gutierrez (red.), *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*, Wrocław 2015, s. 38-39.

⁵ A. Oniszczyk, *Prawo jednostki do wody...*, op. cit., s. 283.

leżny⁶. Natomiast art. 11 ust. 1 paktu stanowi, że jego strony uznają prawo każdego do odpowiedniego poziomu życia dla niego samego i jego rodziny, włączając w to żywność, odzież i mieszkanie, oraz do stałego polepszania warunków bytowych⁷. Nie ulega wątpliwości, że realizacja przytoczonych praw podstawowych bez dostępu do wody jest nieosiągalna. Z tego względu, pomimo braku literalnego zagwarantowania prawa do wody we wspomnianych dokumentach, prawo to należy rozważać pod szerszymi pojęciami prawa do życia, zdrowia czy godziwych warunków życia⁸.

Na przełomie lat 70. i 80. XX wieku w ramach prac organizacji międzynarodowych zajmujących się prawami człowieka zaczął się proces wyodrębniania problemu dostępu do wody jako osobnego zagadnienia. Jednym z pierwszych dokumentów prawnomiędzynarodowych o zasięgu uniwersalnym, w których poruszono problematykę dostępu do wody *expressis verbis*, była Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w 1979 roku. Stwierdzono w niej, że państwa strony podejmą wszelkie stosowne kroki dla likwidacji dyskryminacji kobiet w środowiskach wiejskich w celu zapewnienia im, na zasadzie równości z mężczyznami, udziału w rozwoju środowiska wiejskiego i korzyściach stąd płynących, w szczególności zaś zapewnienia im prawa do korzystania z odpowiednich warunków życia, a zwłaszcza warunków mieszkalnych, sanitarnych, dostawy energii elektrycznej i wody, transportu i łączności⁹.

W kolejnych latach zarówno podmioty zajmujące się prawami człowieka, jak i organizacje proekologiczne coraz więcej uwagi poświęcały problemowi dostępu do wody. Szczególną rolę, niespodziewaną zapewne dla jej uczestników, odegrała konferencja dublińska w sprawie wody w perspektywie trwałego rozwoju¹⁰. W deklaracji przyjętej na jej zakończenie, m.in. oprócz uznania fundamentalnego prawa wszystkich ludzi do dostępu do czystej wody i urządzeń sanitarnych, stwierdzono, że „woda ma wartość ekonomiczną [...] i należy ją uznać za dobro gospodarcze”. Z jednej strony deklaracja zapoczątkowała upowszechnianie idei komercjalizacji wody, z drugiej strony stała się bodźcem do powstania grupy jej przeciwników, domagających się uznania prawa do wody za prawo człowieka i tym samym odejścia od postulatu urynkowienia dostępu do wody. Swoistym remedium na kryzys wodny w krajach biednego Południa, gdzie skorumpowana władza nie jest w stanie dostarczać ludności wody, miała być jej „prywatyzacja” i przejęcie zarządzania nią

⁶ Art. 25 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [dostęp: 14.03.2022].

⁷ Art. 11 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

⁸ A. Oniszczyk, *Prawo jednostki do wody...*, op. cit., s. 283.

⁹ Art. 14 ust. 2 Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

¹⁰ A. Oniszczyk, *Prawo jednostki do wody...*, op. cit., s. 284.

przez prywatnych przedsiębiorców, którzy napędzani wizją zysku, jednocześnie będą zapewniać powszechny dostęp do wody.

W 2002 roku Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych w Komentarzu Ogólnym nr 15 do Międzynarodowego Paktu Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych ustanowił prawo do wody fundamentalnym prawem człowieka w świetle jego art. 11 (prawo do odpowiednich warunków życiowych) oraz art. 12 (prawo do zdrowia). W swojej argumentacji Komitet oznajmił, iż woda jest ograniczonym zasobem naturalnym i dobrem publicznym o fundamentalnym znaczeniu dla życia i zdrowia. Prawo człowieka do wody jest niezbędne do godnego życia i wiąże się z realizacją innych praw człowieka. Zgodnie z tym dokumentem prawo człowieka do wody uprawnia każdego do dostępu do wystarczającej ilości bezpiecznej, akceptowalnej wody do użytku osób i domowego, dostępnej fizycznie i w przystępnej cenie. Precyzując:

1) wystarczającej – oznacza, że zaopatrzenie w wodę dla każdej osoby musi być wystarczające i ciągle zarówno w kontekście użytku osobistego, jak i domowego;

2) bezpiecznej – a więc wolnej od mikroorganizmów, substancji chemicznych i zagrożeń radiologicznych, które stanowią niebezpieczeństwo dla ludzkiego zdrowia;

3) akceptowalnej – konkretyzuje, iż woda stosowana do każdego użytku osobistego lub domowego powinna mieć akceptowalną barwę, zapach i smak;

4) fizycznie dostępnej – znaczy to, że każdy ma prawo do usług wodociągowych i sanitarnych, które są fizycznie dostępne w obrębie gospodarstwa domowego, placówki edukacyjnej, miejsca pracy lub instytucji ochrony zdrowia albo w ich bezpośrednim sąsiedztwie;

5) w przystępnej cenie – czyli woda oraz urządzenia i usługi wodne muszą być dostępne cenowo dla wszystkich¹¹.

Podkreślono również, iż odpowiednia ilość bezpiecznej wody jest niezbędna, aby zapobiec śmierci z powodu odwodnienia, zmniejszyć ryzyko wystąpienia chorób związanych z wodą oraz zapewnić wodę do spożycia, gotowania, a także osobistych i domowych potrzeb higienicznych.

Milowym krokiem ku rozwojowi prawa do wody było uchwalenie przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucji nr 64/292 z 28 lipca 2010 roku w sprawie prawa człowieka do wody i urządzeń sanitarnych. Przyjmuje się, iż wskutek tego wydarzenia prawo do wody zostało oficjalnie uznane przez społeczność międzynarodową za podstawowe prawo człowieka, niezbędne do pełnego korzystania z życia i ze wszystkich jego praw. Ponadto państwa i organizacje międzynarodowe zostały wezwane do zapewnienia środków finansowych, budowania potencjału i transferu technologii, poprzez pomoc i współpracę międzynarodową, w szczególności krajom rozwijającym się, w celu zwiększenia wysiłków na rzecz zapewnienia bezpiecznej, czystej, dostępnej i przystępnej cenowo wody pitnej dla wszystkich.

¹¹ ONZ, *Human Rights to Water and Sanitation*, <https://www.unwater.org/water-facts/human-rights/> [dostęp: 17.03.2022].

3. Prawo dostępu do wody w systemie Organizacji Narodów Zjednoczonych

Źródeł kształtowania się prawa dostępu do wody w ramach ONZ należy szukać w Międzynarodowej deklaracji zaopatrzenia w wodę do picia oraz sanityzację (A/RES/35/18), przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ podczas konferencji na temat wody, która odbyła się 14-25 marca 1977 roku w Mar del Plata (Argentyna). W dokumencie tym stwierdzono m.in., że wszyscy ludzie niezależnie od stopnia ich rozwoju, niezależnie od warunków społecznych i ekonomicznych mają prawo dostępu do wody pitnej w ilościach i jakości potrzebnej do zaspokojenia ich podstawowych potrzeb¹². Konferencja ta była pierwszym spotkaniem na szczeblu ponadrządowym poświęconym problemowi zapewnienia odpowiedniego zaopatrzenia w wodę w przyszłości, w którym uczestniczyli delegaci ze 105 krajów, a także organizacje międzyrządowe i pozarządowe. Wśród jej celów wyszczególniono: 1) ocenę stanu zasobów wodnych; 2) zapewnienie odpowiednich dostaw wody o wysokiej jakości w celu zaspokojenia potrzeb społeczno-gospodarczych planety; 3) zwiększenie efektywności wykorzystywania wody oraz 4) promowanie gotowości zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, w celu uniknięcia kryzysu wodnego o zasięgu globalnym przed końcem XXI wieku. Podczas konferencji zatwierdzono Plan Działania z Mar del Plata, który był pierwszym międzynarodowym podejściem do Zintegrowanego Zarządzania Zasobami Wodnymi (*Integrated Water Resources Management – IWRM*)¹³. Plan ten składał się z dwóch części: zestawu zaleceń obejmujących wszystkie istotne elementy gospodarki wodnej oraz dwunastu rezolucji dotyczących wielu konkretnych obszarów tematycznych. Omówiono w nim takie zagadnienia, jak: ocena wykorzystania i wydajności wody; zagrożenia naturalne, środowisko, zdrowie i kontrola zanieczyszczeń; polityka, planowanie i zarządzanie; informacja publiczna, edukacja, szkolenia i badania oraz współpraca regionalna i międzynarodowa. Konferencja w Mar del Plata okazała się sukcesem, częściowo dzięki aktywnemu udziałowi krajów rozwijających się oraz dyskusjom na temat różnych aspektów gospodarki wodnej, a w szczególności za sprawą analiz dotyczących poszczególnych krajów i regionów. Na konferencji rozważano gospodarkę wodną w sposób holistyczny i kompleksowy, a podejście to uznano za jedno z kluczowych zagadnień IWRM w latach 90. XX wieku. W deklaracji z Mar del Plata zalecono także ustanowienie lat 1980-1990 Międzynarodową Dekadą Zaopatrzenia w Wodę i Urządzeń Sanitarnych.

¹² D. Jaroszewska-Choraś, *Prawo człowieka do wody pitnej i infrastruktury sanitarnej*, [w:] B. Gronowska, B. Rakoczy, J. Kapelańska-Pręgowska et al. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska. Wspólne wartości i wyzwania*, Toruń 2018, s. 95.

¹³ Według definicji Globalnego Partnerstwa dla Wody IWRM to proces, który promuje skoordynowany rozwój i zarządzanie zasobami wodnymi, gruntowymi i pokrewnymi, w celu maksymalizacji wynikającego z tego dobrobytu gospodarczego i społecznego w sprawiedliwy sposób, bez narażania na szwank trwałości kluczowych ekosystemów.

Kolejnym ważnym krokiem w kształtowaniu prawa dostępu do wody pod auspicjami ONZ była wspomniana już Międzynarodowa konferencja na temat wody i środowiska, która miała miejsce w dniach 26-31 stycznia 1992 roku w Dublinie. Jej rezultatem była deklaracja dotycząca wody, przedstawiona podczas Konferencji Narodów Zjednoczonych na temat środowiska i rozwoju, która odbyła się w czerwcu tego samego roku w Rio de Janeiro, gdzie dyskutowano i rozwijano idee z Raportu ONZ z 1987 roku (tzw. Raportu Brundtlanda). Konferencja w Rio (znana jako Szczyt Ziemi), w której wzięło udział 118 szefów rządów, stała się punktem zwrotnym we wprowadzaniu kwestii zrównoważonego rozwoju na międzynarodową scenę polityczną. W deklaracji dublińskiej przedstawiono zalecenia dotyczące działań na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym, mających na celu zmniejszenie niedoboru wody, oparte na następujących czterech zasadach przewodnich:

1) Woda słodka jest zasobem ograniczonym i wrażliwym, niezbędnym do podtrzymania życia, rozwoju i środowiska.

2) Rozwój zasobów wodnych i zarządzanie nimi powinny opierać się na podejściu partycypacyjnym, angażującym użytkowników, planistów i decydentów na wszystkich szczeblach.

3) Kobiety odgrywają główną rolę w dostarczaniu wody, zarządzaniu nią i jej ochronie.

4) Woda ma wartość ekonomiczną we wszystkich jej konkurujących ze sobą zastosowaniach i powinna być uznawana za dobro ekonomiczne.

Włączenie tzw. zasad dublińskich do debaty konferencyjnej pomogło podkreślić znaczenie wody jako zasobu dla ochrony środowiska i rozwoju człowieka. Mimo upływu czasu wciąż pozostają one standardem w rozpatrywaniu kwestii związanych z wykorzystaniem i ochroną zasobów wodnych.

Wiek XXI zapoczątkował nowy rozdział w procesie kształtowania się prawa dostępu do wody. Już w 2002 roku Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych, dokonując we wspomnianym Komentarzu Ogólnym nr 15 do Międzynarodowego Paktu Praw Ekonomicznych, Społecznych i Kulturalnych jego wykładni, wywnioskował, iż art. 11 ust. 1 paktu wymienia liczne prawa niezbędne do realizacji prawa do odpowiedniego poziomu życia, włączając w to odpowiednie wyżywienie, odzież i warunki mieszkaniowe. Jak podkreślono, użycie słów „w tym” wskazuje, że ten katalog praw nie miał być wyczerpujący. Komitet stwierdził, iż prawo do wody wyraźnie należy do kategorii gwarancji niezbędnych do zapewnienia odpowiedniego standardu życia, szczególnie, że jest to jeden z najbardziej podstawowych warunków przeżycia. Natomiast analizując art. 12 ust. 1 paktu potwierdził, iż prawo do wody jest nierozdzielnie związane z prawem do najwyższego osiągalnego poziomu zdrowia oraz z prawem do odpowiedniego mieszkania i odpowiedniej żywności. Podkreślono, że prawo to należy postrzegać również w powiązaniu z innymi prawami zapisanymi w Międzynarodowej Karcie Praw Człowieka, przede wszystkim z prawem do życia i godności ludzkiej.

Niewątpliwym zwieńczeniem, zapoczątkowanych w latach 70. XX wieku przez Organizację Narodów Zjednoczonych, działań na rzecz powszechnego uznania prawa dostępu do wody była rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 64/292 z dnia 28 lipca 2010 r. pt.: „Prawo człowieka do wody i urządzeń sanitarnych”. W jej następstwie Rada Praw Człowieka ONZ w przyjętej we wrześniu tego samego roku rezolucji nr 15/9 potwierdziła, że prawo do wody (i urządzeń sanitarnych) wynika z prawa do odpowiedniego standardu życia. Catarina de Albuquerque, specjalny sprawozdawca ONZ ds. prawa człowieka do bezpiecznej wody pitnej i urządzeń sanitarnych, stwierdziła, że dla ONZ oznacza to, że prawo do wody i urządzeń sanitarnych jest zawarte w istniejących traktatach dotyczących praw człowieka, a zatem jest prawnie wiążące¹⁴.

Należy zaznaczyć, iż wspomniane zostały jedynie wybrane dokumenty, wypracowane w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, które istotnie przyczyniły się do procesu uznania prawa dostępu do wody przez społeczność międzynarodową. Działalność ONZ w tym zakresie obejmowała także wiele innych, nieopisanych w niniejszym artykule inicjatyw i nadal wydaje się odgrywać przodującą rolę w popularyzowaniu prawa dostępu do wody jako fundamentu praw przysługujących człowiekowi.

4. Prawo dostępu do wody w systemie Unii Europejskiej

Right2Water była pierwszą europejską inicjatywą obywatelską, która spełniła wymogi określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 211/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. w sprawie inicjatywy obywatelskiej. 20 grudnia 2013 roku, po uzyskaniu poparcia ponad 1,6 miliona obywateli, została oficjalnie przedłożona Komisji. Organizatorzy inicjatywy spotkali się z wiceprzewodniczącym Komisji Marošem Šefčovičem 17 lutego 2014 roku i tego samego dnia umożliwiono im przedstawienie inicjatywy podczas wysłuchania publicznego zorganizowanego w Parlamencie Europejskim.

Inicjatorzy projektu zwrócili się do Komisji Europejskiej o zaproponowanie aktów prawnych wdrażających prawo człowieka do wody pitnej i urządzeń sanitarnych, zgodnie z wytycznymi Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz przyczyniających się do zapewnienia dostępu do wody oraz kanalizacji jako podstawowych usług publicznych dla wszystkich. Jak podkreślono, legislacja UE powinna zobowiązać rządy poszczególnych państw do zapewnienia dostępu i dostarczenia wszystkim mieszkańcom odpowiedniej ilości czystej wody pitnej oraz urządzeń sanitarnych. W tym celu obywatele żądali, aby:

¹⁴ ONZ, *Right to water and sanitation is legally binding, affirms key UN body*, <https://news.un.org/en/story/2010/10/354542-right-water-and-sanitation-legally-binding-affirms-key-un-body> [dostęp: 18.03.2022].

1) Instytucje UE oraz państwa członkowskie były zobowiązane do zapewnienia mieszkańcom prawa do wody i kanalizacji.

2) Dostawa wody oraz zarządzanie zasobami wodnymi nie podlegały zasadom rynku wewnętrznego oraz aby usługi wodne były wyłączone z urynkwienia.

3) UE zwiększyła wysiłki w celu osiągnięcia powszechnego dostępu do wody i kanalizacji.

Komisja Europejska przyjęła komunikat, w którym nakreśliła działania¹⁵, jakie zamierza podjąć w odpowiedzi na przedstawioną inicjatywę, 19 marca 2014 roku. Komisja zobowiązała się m.in. promować powszechny dostęp do bezpiecznej wody pitnej i infrastruktury sanitarnej jako priorytetowy obszar przyszłych celów zrównoważonego rozwoju.

Również w tym samym roku Komisja w komunikacie „Godne życie dla wszystkich: od wizji do wspólnego działania” określiła „wodę i infrastrukturę sanitarną” jako obszar priorytetowy dla ram rozwoju po 2015 roku. Działania UE w znacznym stopniu przyczyniły się do utrzymania powszechnego dostępu do wody i infrastruktury sanitarnej na liście celów zrównoważonego rozwoju w programie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030 (Cel 6: Zapewnienie dostępności wody i systemów sanitarnych dla wszystkich oraz zapewnienie zrównoważonej gospodarki wodno-sanitarnej) przyjętym przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 25 września 2015 roku¹⁶.

Parlament Europejski przyjął 8 września 2015 roku rezolucję w sprawie dalszych działań w następstwie europejskiej inicjatywy obywatelskiej Right2Water, w której przypomniał, że ONZ stwierdza, iż prawo człowieka do wody i urządzeń sanitarnych oznacza prawo każdego człowieka do korzystania do użytku osobistego i domowego z wody, która jest bezpieczna, fizycznie dostępna, przystępna cenowo, w wystarczającej ilości i o dobrej jakości. Co równie istotne, uznano, że zgodnie z dyrektywą 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2000 roku ustanawiającą ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej, woda nie jest towarem, lecz dobrem publicznym, które ma zasadnicze znaczenie dla ludzkiego życia i ludzkiej godności. Parlament przypomniał Komisji, że przepisy Traktatu wymagają zachowania przez UE neutralnej pozycji wobec podejmowanych na poziomie krajowym decyzji dotyczących systemu własności przedsiębiorstw wodnych, zatem Komisja nie powinna w żadnym wypadku wspierać prywatyzacji takich przedsiębiorstw w kontekście programu dostosowań gospodarczych czy innej unijnej procedury koordynacji polityki gospodarczej. Mając na uwadze, że jako część usług publicznych leżą one w przeważającej mierze w interesie publicznym,

¹⁵ Komunikat Komisji w sprawie europejskiej inicjatywy obywatelskiej *Dostęp do wody i kanalizacji jest prawem człowieka! Woda jest dobrem publicznym, nie towarem!* z dnia 19 marca 2014 r., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014DC0177&from=PL> [dostęp: 18.03.2022].

¹⁶ European Commission, *Dostęp do wody i kanalizacji jest prawem człowieka! Woda jest dobrem publicznym, nie towarem!*, https://europa.eu/citizens-initiative/water-and-sanitation-are-human-right-water-public-good-not-commodity_pl [dostęp: 18.03.2022].

wezvano Komisję do wyłączenia na stałe usług wodnych i infrastruktury sanitarnej oraz usług kanalizacyjnych z przepisów rynku wewnętrznego i z wszelkich umów handlowych oraz do udostępniania ich po przystępnych cenach, a także wezwano Komisję i państwa członkowskie do dopilnowania, aby usługi te były zarządzane pod względem technicznym, finansowym i administracyjnym w sposób wydajny, skuteczny i przejrzysty¹⁷.

Warto podkreślić, iż Europejski Pilar Praw Socjalnych, w brzmieniu ogłoszonym przez Parlament Europejski, Radę i Komisję 17 listopada 2017 roku, stanowi, iż każdy ma prawo dostępu do podstawowych usług dobrej jakości, w tym do wody, kanalizacji, energii, transportu, usług finansowych i komunikacji cyfrowej. Wsparcie w dostępie do takich usług powinno być możliwe dla osób potrzebujących¹⁸.

Dnia 1 lutego 2018 roku Komisja przyjęła wniosek dotyczący przeglądu dyrektywy w sprawie wody pitnej. Wniosek ten jest odpowiedzią na inicjatywę i zakłada m.in., że państwa członkowskie będą zobowiązane do poprawy dostępu do wody pitnej dla wszystkich obywateli, zwłaszcza dla słabszych i zmarginalizowanych grup, które obecnie mają do niej utrudniony dostęp. W praktyce oznacza to dostarczenie infrastruktury pozwalającej na swobodny dostęp do wody pitnej w przestrzeni publicznej, prowadzenie kampanii informacyjnych poświęconych jakości wody oraz zachęcanie do zapewniania dostępu do wody pitnej w budynkach administracji i użyteczności publicznej¹⁹.

Konsekwencją inicjatywy Right2Water było przyjęcie przez Parlament Europejski i Radę dyrektywy (UE) 2020/2184 z 16 grudnia 2020 roku w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi. Weszła ona w życie 12 stycznia 2021 roku, a na jej transpozycję do krajowych porządków prawnych państwa członkowskie mają dwa lata. Zgodnie z art. 1 ust. 2 jej celami są ochrona zdrowia ludzkiego przed niepożądanymi skutkami wszelkiego zanieczyszczenia wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi poprzez zapewnienie, aby była ona zdrowa i czysta, a także poprawa powszechnego dostępu do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Szczególne znaczenie w zakresie zapewnienia realizacji prawa dostępu do wody ma art. 16. Zobowiązuje on państwa członkowskie do podejmowania wszelkich niezbędnych środków mających na celu poprawę lub utrzymanie dostępu dla wszystkich do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, w szczególności dla wrażliwych i zmarginalizowanych grup określonych przez państwa członkowskie. W tym celu państwa członkowskie powinny:

¹⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 8 września 2015 r. w sprawie dalszych działań w następstwie europejskiej inicjatywy obywatelskiej „Right2Water”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015IP0294&from=PL> [dostęp: 18.03.2022].

¹⁸ European Commission, *The European Pillar of Social Rights in 20 principles*, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en [dostęp: 18.03.2022].

¹⁹ Komunikat prasowy *Bezpieczna woda pitna dla wszystkich Europejczyków* z dnia 1 lutego 2018 r., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_18_429 [dostęp: 19.03.2022].

a) zidentyfikować osoby, w tym również z wrażliwych i zmarginalizowanych grup, bez dostępu wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi lub o ograniczonym dostępie oraz ustalić przyczyny takiego stanu

b) oceniać możliwości poprawy dostępu do wody dla takich osób

c) informować o możliwościach podłączenia się do sieci dystrybucyjnej lub o alternatywnych sposobach uzyskania dostępu do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi

d) stosować środki, które uznają za niezbędne i odpowiednie do zapewnienia dostępu do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi wrażliwym i zmarginalizowanym grupom (art. 16 ust. 1).

Dalsza część przepisu stanowi odzwierciedlenie idei upowszechniania korzystania z wody z kranu przeznaczonej do spożycia przez ludzi w przestrzeniach publicznych. W tym celu państwa członkowskie zapewniają – tam, gdzie jest to technicznie wykonalne – urządzenia do poboru wody, które mają być instalowane zarówno na zewnątrz, jak i w budynkach przestrzeni wspólnej. Przy realizacji tego postanowienia państwa uwzględniają szczególne warunki lokalne, takie jak klimat i geografia. Ponadto zawarto katalog dodatkowych środków, które mogą być stosowane przez państwa członkowskie celem upowszechniania korzystania z wody z kranu przeznaczonej do spożycia przez ludzi. Wymienia się wśród nich:

a) szersze informowanie na temat najbliższych urządzeń do poboru wody na zewnątrz i w budynkach

b) organizację kampanii informacyjnych dotyczących jakości takiej wody

c) zachęcanie do udostępniania takiej wody w budynkach administracji publicznej i użyteczności publicznej

d) zachęcanie do nieodpłatnego lub po uiszczeniu drobnej opłaty za usługę udostępniania takiej wody klientom w restauracjach, w punktach gastronomicznych i cateringowych (art. 16 ust. 2).

Natomiast art. 16 ust. 3 zobowiązuje państwa członkowskie do ułatwiania niezbędnej pomocy dla właściwych organów we wdrożeniu środków, o których tu mowa.

Bezprecedensowość dyrektywy nr 2020/2184 może być rozważana z dwóch względów: jako pierwszej europejskiej inicjatywy obywatelskiej spełniającej wymogi określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady nr 211/2011 z 16 lutego 2011 roku w sprawie inicjatywy obywatelskiej oraz jako pierwszego unijnego aktu prawodawczego, w którym potwierdzono, że prawo do wody wchodzi w zakres praw przysługujących człowiekowi. Niewątpliwie ten przełomowy krok przyczyni się do upowszechniania uznawania i wdrażania do życia prawa dostępu do wody także w regionie europejskim.

Podsumowanie

Początkowo prawo do wody było wywodzone z innych, podstawowych dla ustanawiania i rozwoju praw człowieka, aktów międzynarodowych, takich jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku czy Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 roku. Zapoczątkowane na przełomie lat 70. i 80. XX wieku wysiłki społeczności międzynarodowej, zmierzające do wyodrębnienia prawa dostępu do wody jako fundamentalnego prawa człowieka, znalazły swoje zwieńczenie w przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucji nr 64/292 z 28 lipca 2010 roku, w której oficjalnie potwierdzono, że prawo do wody jest podstawowym prawem człowieka, niezbędnym do pełnego korzystania z życia. Tym samym postanowiono odejść od koncepcji wody jako produktu na rzecz postrzegania jej jako dobra wspólnego, które nie powinno podlegać przepisom rynku wewnętrznego. Kolejnym krokiem milowym w procesie uznawania prawa dostępu do wody było przyjęcie przez Parlament Europejski i Radę dyrektywy nr 2020/2184 z 16 grudnia 2020 roku w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi. Jednakże realizacja tego prawa wciąż napotyka trudności. Obecni decydenci polityczni muszą zmierzyć się z nowym problemem związanym z prawem dostępu do wody, a mianowicie jak najskuteczniej zapewnić jego wdrażanie i stosowanie, jednocześnie uwzględniając postępujące zmiany społeczno-gospodarcze oraz kruchość współczesnego klimatu.

BIBLIOGRAFIA

- Jaroszewska-Choraś, D. (2018). *Prawo człowieka do wody pitnej i infrastruktury sanitarnej*, [w:] B. Gro-nowska, B. Rakoczy, J. Kapelańska-Pręgowska et al. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska. Wspólne wartości i wyzwania*. Toruń: 91-118.
- Kuźnicka, D. (2015). *Dostęp do wody – prawo człowieka czy towar podlegający prawom wolnego rynku? Obecne regulacje prawne i perspektywy na przyszłość*, [w:] M. Jabłoński, T. Jurczyk, P. Gutierrez (red.), *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*. Wrocław: 37-50.
- Oniszczyk, A. (2013). *Prawo jednostki do wody jako konsekwencja prawa do życia. Możliwość realizacji prawa na przykładzie Bliskiego Wschodu*, [w:] M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.), *Prawo do życia i śmierci*. „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” VII: 281-311.

